

Η 30Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Ὁ ἐπιμνημόσυνος λόγος τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Κύκκου κ. Νικηφόρου στό καθολικό τῆς Μονῆς Κύκκου ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἐσοχώτατε κ. Πρόεδρε τῆς αἰώνιας Ἑλλάδας,
Ἐσοχώτατε κ. Πρόεδρε τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας,
Ἐσοχώτατε κ. Πρόεδρε τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων,
Μακαριώτατε,
Σεβασμιώτατοι,
Κύριοι Ἀρχηγοί καί Ἐκπρόσωποι τῶν Πολιτικῶν Κομμάτων,
Ἐντιμοί κ.κ. Ὑπουργοί, Βουλευτές καί Δήμαρχοι,
Λαέ τοῦ Θεοῦ περιούσιε,

Στή χαραυγή τῆς 3ης Αὐγούστου 1977, μήνα περίλαμπρου τῆς Παναγίας, ἓνας ἥλιος ἔδυσε, ἥλιος ἔμψυχος, πού φωτοδολοῦσε τή γενναιοκαρδία καί μεγαλοψυχία.

Ὁ ἐν ὑψηλοῖς πετόμενος αἰετός, ὁ γίγας στήν ψυχὴ Ἱεράρχης καί Ἐθνάρχης, ὁ πύρινος ἀγωνιστὴς τῆς ἐλευθερίας Μακάριος ὁ Γ', ἔπεσε κτυπημένος ἀπὸ τὰ δαιμονικά πολιτικά παιχνίδια χαμερπῶν δυνάμεων. Οἱ παλμοὶ τῆς καρδιᾶς του σταμάτησαν ἀπὸ τή σταύρωση τῆς Κύπρου, καί περιδεδλημένος σεμνόπρεπη σιγή, ἱμάτιο οὐράνιας λαμπρότητας, πέρασε τό σύνορο τῆς ζωῆς καί δρέθηκε στοῦ θανάτου τή σιωπηλὴ χώρα.

Ἐφυγε ἀπὸ κοντά μας ὁ φλογερός ἀπόστολος τῶν δικαίων τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, καί ὁ θρῆνος δέν εἶχε τελειωμό. Ἐδρέχετο ἡ γῆ ἀπὸ δάκρυα. Ἐδρέχετο καί ἡ μερτιά καί ἡ δά-

φνη τοῦ στολισμένου δρόμου. Καί ἦταν τά δάκρυα ἐκεῖνα, τά δάκρυα τοῦ πενθηφόρου καί ἀποδυρουμένου τῇ στέρηση τοῦ ἡγέτου του κυπριακοῦ λαοῦ.

Τριάντα χρόνια πέρασαν ἀπό τὴν ἐπώδυνη, τὴν πολυδάκρυτη, τὴν πενθοφόρα ἐκεῖνη μέρα, ὅταν ἡ Κύπρος ὀρφάνευσε χάνοντας τὸν πιό ἀκριβό ἀνθό της, τὸν Μακάριο τὸ Μέγα, Ἐκεῖνον πού συνέπαιρνε τὰ πλήθη καί συγκλόνιζε τίς συνειδήσεις. Ἐκεῖνον πού κάτω ἀπὸ τὸ φλογισμένο ρᾶσο του ἔκρυβε μία συνείδηση, πού ἐπάλλετο ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερία. Ἐκεῖνον πού σφράγισε μέ τὰ ἡγετικά του προσόντα τὴν ἱστορία τῆς Κύπρου, τὸν Μακάριο πού εἶχε συνυφάνει μέ τὸ πρόσωπό του τὴ μορφή τῆς Κύπρου, εἶχε συνταυτίσει τὴ μοῖρα του μέ τὴ δική της, καί εἶχε παραχωρήσει τὴ ζωὴ του σ' ἐκείνην μέ τρόπο τόσο ἀνέκκλητο, τόσο ἀποφασιστικό πού νοιώθαμε τὴν παρουσία του, ὡς παρουσία ἱστορίας.

Καί ὅπως τότε σ' ἐκεῖνες τίς πικρές καί φαρμακωμένες μέρες τοῦ Αὐγούστου, ἡ μητέρα Ἑλλάδα σέ ἐκδήλωση τῆς ἀκατάλυτης ἐθνικῆς συνείδησης, ταυτότητας καί ἀλληλεγγύης συμμερίστηκε τὸν πόνο μας γιὰ νὰ τὸν μετριάσει, ἔτσι καί σήμερα ἡμέρα μνημοσύνου τοῦ Ἐθνάρχῃ Μακαρίου δίνει τὸ παρόν της μέ τὸν Ἀνώτατο Ἀρχοντά της, τὸν Ἐξοχώτατο Πρόεδρο τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας κ. Κάρολο Παπούλια, γιὰ νὰ τιμήσει τὴ μνήμη τοῦ ἀγωνιστῇ σηματοφόρου, τοῦ προμάχου τῆς ἠθικῆς καί τοῦ δικαίου, τοῦ Ποιμενάρχῃ καί Ἐθνάρχῃ Μακαρίου, πού ἐξέφραζε μ' ἓνα μοναδικό παλμό ὁλόκληρη τὴν κρυμμένη ἰσχὺ, τὴ βούληση καί τὴν τραγικότητα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ.

Σᾶς καλωσορίζουμε, κ. Πρόεδρε, ὡς ἐθνικό ἡγέτη ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Στὸ πρόσωπό σας βλέπουμε τὸν ἔμπειρο καί νουνεχῇ οἰακοστρόφο τοῦ ἔθνους, τὸν φορέα καί διερμηνευτὴ τοῦ φρονήματος καί τοῦ διώματος τῶν ὅπου γῆς Ἑλλήνων. Ἡ συμμετοχή σας στὸ σημερινό μνημόσυνο ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τοῦ συνεχοῦς ἐνδιαφέροντος τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὸ δρᾶμα καί τὸν ἀγῶνα τῆς Κύπρου, ἀπὸ τὴν ἔκβαση τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαρτηθεῖ ἡ περαιτέρω πορεία τοῦ ἔθνους. Ἡ παρουσία σας ἐδῶ ὀξυγο-

νώνει τήν πίστη μας καί ζωογονεῖ τίς ἐλπίδες μας γιά τή δικαίωση τῆς Κύπρου.

Τελοῦμε σήμερα ἱερό μνημόσυνο καί ἀποτίουμε τόν ὀφειλόμενο φόρο τιμῆς πρὸς μιὰ κορυφαία ἐκκλησιαστική, πολιτική καί ἐθνική φυσιογνωμία, τή μορφή τοῦ ἀθάνατου Ἱεράρχη καί Ἐθνάρχη Μακαρίου τοῦ Γ', ἐκείνου πού κατὰ τό σχετικό ἐπίγραμμα «*ἀγάπην, δόξαν, θησαυρόν, τρυφήν, χαράν, ἐλπίδα, δέν εἶχεν ἄλλην ἐπὶ γῆς, πλὴν μόνην τήν πατρίδα*».

Ἀποδίδουμε τόν φόρο τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς ἐκεῖνον, πού ἀγάπησε τήν πατρίδα περισσότερο ἀπὸ τόν ἑαυτό του, καί πού ἂν τά συνασπισμένα συμφέροντα τῶν μεγάλων τόν ἄφηναν νά ζήσει, ἐκεῖνη ἀκριβῶς τήν κρίσιμη στιγμή, ἄλλη θά ἦταν ἡ πορεία τῶν πραγμάτων, ἀλλιώτικη θά ἦταν ἡ Κύπρος σήμερα.

Ὁ Ἄνδρας, τοῦ ὁποίου τό μνημόσυνο τελοῦμε σήμερα, ἦταν ὁ πῶς ψηλός πού στάθηκε στή μαρτυρική αὐτὴ νῆσο μέσα στὸν 20ό αἰῶνα, καί συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἔθνους.

Ὁ Μακάριος θά ἦταν μέγας καί μόνο ὡς ἐκκλησιαστικός (ἐάν δέν ἦταν πολιτικός), καί μόνο ὡς πολιτικός (ἐάν δέν ἦταν ἐκκλησιαστικός). Κατὰ τήν ἀρχιερατική του σταδιοδρομία διατρέχετο ἀπὸ τό ρῖγος καί τό πάθος τῆς προσφορᾶς, καί ἀνέπτυξε πολυσχιδῆ καί καρποφόρα δράση, θέσας στήν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πατρίδας τήν εὐρεῖα του διάνοια, τή μεγάλη του καρδιά καί τή φλόγα τῆς ὑπέροχης ψυχῆς του.

Μέ τό πολυδιάστατο ἐθνικό, θρησκευτικό, πνευματικό, ἐκπαιδευτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό καί φιланθρωπικό του ἔργο, μᾶς δίδαξε πῶς μέτρον τῶν πάντων εἶναι ὁ Ἄνθρωπος.

Ὁ Μακάριος ἦταν ἐμπνευσμένος «πρηκτῆρας» ἔργων καί ὄχι δοκησίσοφος «ρητῆρας» λόγων. Ὁ αὐθεντικός του λόγος ἦταν ὑποστήλωση καί φόντο τοῦ ἔργου του.

Ὁ Μακάριος δέν ἦταν ἀποκομμένος ἀπὸ τό παρόν. Δέν ἔδινε τήν ἐντύπωση ὅτι διαμένει σέ οὐράνιους τόπους ἀποστασιωμένος ἀπὸ τά προβλήματα τῆς ζωῆς. Ὁ Μακάριος ἐγνώριζε τό παρελθόν, ἔβλεπε τό μέλλον καί ἐπιχειροῦσε νά συνθέσει τήν παράδοση μέ τήν ἐξέλιξη.

Τό πάθος του, όμως, τό ασίγαστο πάθος του υπῆρξε ἡ ἐλευθερία τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ, γιατί πίστευε ὅτι ἡ ἐλευθερία ξεχωρίζει, σάν ἄφθαρτο κύτταρο ζωῆς, σάν στέρεη ἐγγύηση γιά τήν ἐπιβίωσή μας. Ὅλος ὁ βίος τοῦ Μακαρίου υπῆρξε μία συνεχῆς καί ἀδιάκοπη θυσία χάριν τοῦ υπέρρατου ἀγαθοῦ τῆς ἐλευθερίας. Γι' αὐτήν ἦταν ἔτοιμος ἀνά πᾶσαν στιγμήν νά θέσει ὡς καλός ποιμήν -κατά τήν ἐντολήν τοῦ Κυρίου- «*τήν ψυχήν αὐτοῦ*» ὑπέρ τῶν προβάτων, ὑπέρ τῆς ἐλευθερίας καί ἀνεξαρτησίας τοῦ πεφιλημένου του λαοῦ, ὑπέρ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τά ὅποια ἡ πάνσοφος τοῦ Θεοῦ θέληση ἐδώρησε στόν ἄνθρωπο, ὡς ὑπόμνηση τῆς θείας καί ὑπερκόσμιας καταγωγῆς του.

Ὁ Μακάριος ἐκδαπανήθηκε κυριολεκτικά, ψυχῇ τε καί σώματι, στόν ἀγῶνα γιά τά δίκαια τοῦ λαοῦ μας, γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας. Τό «οὐ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καί τοῖς βλεφάροις μου νυσταγμόν, καί ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις μου, μέχρις ὅτου εἰς τόν ἐθνικόν ὀρίζοντα ροδίσει ἡ χρυσόπτερος ἴρις, ἀγγέλλουσα τό φέγγος τῆς ποθητῆς ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως», πού διακήρυξε στόν Ἀρχιεπισκοπικό ἐνθρονιστήριο λόγο του, ἦταν μιά ὑπόσχεση πού ἐγίνε δῶμα σ' ὅλη τήν ἀρχιεπισκοπική καί ἐθναρχική σταδιοδρομία του.

Σ' ὅλη τήν ἐπίγεια μεγαλουργό διάβασή του δέν ἔδωσε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς του, γιατί, κι ὅταν κοιμόταν, ἡ καρδιά του ξαγρυπνοῦσε γιά τό μέλλον τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ. Αὐτός ὁ γίγας στήν ψυχὴν Ἱεράρχης καί Ἐθνάρχης, πού, ὡς Μητροπολίτης Κιτίου, πρωτοστάτησε στό βαρυσήμαντο ἱστορικό δημοψήφισμα τοῦ 1950, πού ἐνέκλειε τόν πόθο τῶν γενεῶν, τόν πόθο τῆς ἐνώσεως τῆς νήσου μετά τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, τό 1955 στόν ἐπικό ἐκεῖνο ἀγῶνα ἐνθουσιάζει ἓνα ὀλιγάριθμο, ἀλλά ἡρωϊκό λαό, καί τόν διεγείρει κατά τῆς Βρετανικῆς Ἀποικιοκρατίας, γιά νά τοποθετηθεῖ ἡ Κύπρος μέσα σέ ὀλόφωτες σελίδες δόξης τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας.

Μέ τό θυελλῶδες πέρασμά του ξύπνησε στά στήθη τοῦ λαοῦ μας τόν ἐξαίσιο καί βασιανιστικό πυρετό τῆς δημιουργίας ἱστορίας, καί τόν ἔκανε νά πολλαπλασιάσει τή δύναμή του στόν

ἀγῶνα ἐκεῖνο γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ὡς ἄλλος Μωϋσῆς ὠδήγησε τὸν λαό του, διὰ τῆς Ἑρυθρᾶς θαλάσσης μαρτυρικῶν αἱμάτων καὶ διὰ μέσου τῆς ἐρήμου τῆς ἀποικιοκρατικῆς δουλείας, στὴν εὐλογημένη Χαναάν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Κι ἂν ἡ λαομίσητη δικτατορία πού ἔπese, θουτηγμένη στό αἷμα τῆς Κύπρου, ἂν οἱ σχιζοφρενεῖς τῆς ἑπταετοῦς στρατοκρατίας δέν πέτασαν τὴ λογικὴ στά σκουπίδια, καὶ ἀπέφυγαν τὸ προδοτικὸ πρᾶξικόπημα τοῦ 1974, πού ἔφερε τὴ στυγερὴ καὶ ἐπονείδιστη τουρκικὴ εἰσβολή τοῦ Ἀττίλα, ὁ Μακάριος, νὰ εἴστε βέβαιοι, ὅτι θὰ ὠλοκλήρωνε τὴν ἐλευθερία καὶ θὰ ἀκεραίωνε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Κύπρου.

Ἡ Κύπρος ἦταν τὸ πάθος τοῦ Μακαρίου καὶ ἡ λύτρωσή του, ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ ἀκτινοβολία του, οἱ ὑψηλοὶ ὁραματισμοὶ του, καὶ ἡ δράση του ξεπερνοῦσαν κατὰ πολὺ τὰ στενὰ ὅρια τῆς Κύπρου, καὶ τὸν ἀνέδειξαν παγκόσμια ἡγετικὴ προσωπικότητα.

Στὸ διεθνὴ χωρὸς ἡ ἐξέχουσα φυσιογνωμία του ἦταν κεφάλαιο ἀνεκτίμητο, ὅχι μόνο τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑθνους ὀλοκλήρου.

Ὁ Μακάριος, ἔχοντας κλεισμένο μέσα του τὸ ἀθάνατο πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς Ἑλλάδας, πνεῦμα θεϊκό κι ἀνθρώπινο μαζί, διηύρυνε τὸν λαμπρὸ οἰκουμενικὸ ὁρίζοντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Οἱ ἀγῶνες του, τὸ ἔνθεο πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀλήθεια, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, τὸν ἐγκαθίδρυσαν στὴν καρδιά τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης, ὡς φορέα καὶ σύμβολο τοῦ ἠθικοῦ τους μεγαλείου. Ἡ φωνή του, οἱ λόγοι του, οἱ ἀγῶνες του θὰ συγκινοῦν πάντοτε τίς πονεμένες ψυχές τῶν ἀλυτρώτων λαῶν, πού δοοῦν γιὰ δικαιοσύνη καὶ ἐλευθερία.

Τὸ τιμημένο ρᾶσο τοῦ Μακαρίου ἔγινε ἔμβλημα ἱερό πού μεσουράνισε, μεταφέροντας στίς πέντε Ἡπείρους ἀέρα ἐλευθερίας, ἰσότητος, εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης.

Γιὰ τὸν Μακάριο ναός του ἦταν ἡ ἀγιωσύνη τῆς ἀγάπης καὶ βασιλείου του ἦταν ὁ κόσμος ὅλος. Ἱεράρχης ἀποπνέων χριστιανικὴ ἀρετὴ ἐνσάρκωνε τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας, πού χαρα-

κτηρίζεται από μία Οϊκουμενικότητα, ἀγκαλιάζοντας ὅλο τόν κόσμο ἀνεξάρτητα ἀπό φυλή καί χρώμα, γλώσσα καί θρησκεία.

Μέ ζωντανούς τούς δέκτες τῆς ψυχῆς του συλλαμβάνει τά μεγάλα μηνύματα, καί γίνεται φωνή τῆς Ἐκκλησίας, ἱεραπόστολος τοῦ Χριστοῦ μεταδίδοντας τή διδασκαλία τοῦ Ναζωραίου στους ἐγγύς καί στους μακράν.

Ὑπακούοντας στήν ἐντολή τοῦ Κυρίου, «*Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τά ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*», ἐπέδειξε ἰδιαίτερο ζήλο γιά τήν προώθηση τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς, καί περιώδευσε τήν Ἀφρική, καί βάπτισε στήν Κένυα πέντε χιλιάδες ἰθαγενῶν, οἱ ὅποιοι κατέστησαν διά τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος μέλη τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καί πρὸς παρακολούθηση καί αὔξηση τῆς πνευματικῆς ἐκείνης σπορᾶς ἵδρυσε Ἱερατική Σχολή, πού φέρει τό ὄνομά του.

«*Αἱ ὁμαδικαί βαπτίσεις* -τόνιζε προσφωνώντας τήν Ἱερά Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου τόν Ἰούνιο τοῦ 1971- *ἀποτελοῦσι τήν ἀπαρχήν σταθερᾶς θεμελιώσεως καί ἐπεκτάσεως εἰς τό ἀνατολικόν τμήμα τοῦ Ἀφρικανικοῦ χώρου μιᾶς Χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις προσεχῶς δυνατόν νά ἀπαριθμῇ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων. Χαίρομεν διότι ἡ Ἐκκλησία Κύπρου συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἀναδόχων τῆς Ἀφρικανικῆς αὐτῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*».

Αὐτόν τόν πύρινο ἀγωνιστὴ τῆς ἐλευθερίας καί μεγαλόπνοο ἐρμηνευτὴ καί ὁδηγὸ τῶν γενεῶν στά ὑψηλά ἰδανικά τοῦ Ἑθνους, τή μυθική αὐτὴ φυσιογνωμία, τόν γνωστό καί οὐσιαστικά ἀγνωστό μας, τόν ἀσύλληπτο στίς διαστάσεις του, τόν γίγαντα τῆς Ὁρθοδοξίας καί τοῦ Ἑθνους Ἐθνάρχῃ Μακάριε, τιμοῦμε σήμερα μέ τό ἱερό αὐτό μνημόσυνο.

Εἶναι τό σημερινό μνημόσυνο, μέ τή συμπλήρωση τριάντα χρόνων ἀπὸ τήν ἀπώλειά του, μιὰ ἀπότιση ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, εἶναι μιὰ δοξολογία τοῦ ἔργου του καί τῆς προσωπικότητάς του.

Ὁ Μακάριος νοτίζει τώρα τόν τάφο του μέ ἀσίγαστο πόνο. Ἐσθῆσε ὡς χοϊκὸς ἄνθρωπος, «*ἀλλ' οὐκ ἔδν παῖς ὁ ἥλιος*». Ὁ

Μακάριος δέν πέθανε, δέν ἔσθισε, δέν πέθανε ἡ ἀθάνατη ψυχὴ του. Ὁ Μακάριος ζεῖ καὶ ἀναδύεται πάνω ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ θανάτου, ὡς φρόνημα καὶ συνέπεια καὶ παρακαταθήκη.

Ὁ Μακάριος δέν εἶναι πιά δίπλα μας, μά εἶναι μέσα μας. Ζεῖ μέ μᾶς. Μέσα ἀπὸ μᾶς. Πέραν ἀπὸ μᾶς. Ὁ Μακάριος δέν ἦταν. Εἶναι. Ζεῖ. Ὑπάρχει σήμερα, ὅπως καὶ χθές, ὅπως καὶ αὔριο, ὡς ἀγκραιφνὴς καὶ αἰώνιος ποιητὴς τῆς ἱστορικῆς μας μοίρας. Αὐτὴ εἶναι ἡ τιμὴ τῶν αὐθεντικῶν ἡγετῶν ἐνός λαοῦ. Νά ζοῦν καὶ νά συμπορεύονται μέ αὐτούς, ἀκόμη καὶ ὅταν ὡς ἔνσαρκες παρουσίες ἔχουν ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸν κόσμον.

Σήμερα στοὺς κρίσιμους αὐτοὺς καιροὺς τῶν πολλῶν ἐμπλοκῶν καὶ πολλαπλῶν ἀδιεξόδων, πού σάν σύννεφα ἔχουν καλύψει τὸν πολικὸ ἀστέρα, καὶ πελαγοδρομοῦμε μέσα στὴν ἀμφιβολία, καὶ μοιάζουμε νά μὴ ξέρουμε ποιά εἶναι ἡ πορεία μας στό μέλλον, νά σκύψουμε πρέπει στὸν τάφο τοῦ Μακαρίου, μὴν τύχει καὶ μᾶς ψιθυρίσει ὁ ἴσκιος του τῆς δύνாமης τὰ νέα μέτρα.

Νά στραφοῦμε στὸν μεγάλο μας ἡγέτη, τὸν ὡς ὕλη ἐκλιπόντα, ὡς πνεῦμα, ὅμως, ὅσο ποτέ παρόντα, καὶ νά ἀφουκραστοῦμε τὰ μηνύματά του, καὶ νά φανοῦμε ἀντάξιοι τῶν ὑποθηκῶν του.

Καὶ ὡς παρακαταθήκη καὶ δίδαγμα μᾶς ἄφησε ὁ Μακάριος τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς πάνω ἀπὸ ἀτομικά συμφέροντα, πολιτικές διαφορές καὶ κομματικές σκοπιμότητες.

Μᾶς θέλει ὁ Μακάριος μέ φρόνημα μαχητικό, μέ ἱστορικὴ εὐθύνη, καὶ πρὸ παντός μέ σφραγίδα ἀδελφосύνης νά συνεχίσουμε τὸν ἀγῶνα του γιὰ ἐθνικὴ λύτρωση καὶ σωτηρία, μακριὰ ἀπὸ ἀδελφοκτόνους διχασμούς.

Κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ προεκλογικὴ περίοδο δέν πρέπει νά ἀφίνεται πρόσφορο ἔδαφος γιὰ ἔριδες καὶ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις. Οἱ πολιτικὲς ἀντιθέσεις δέν πρέπει νά βαθαίνουν τόσο, ὥστε νά ἐμποδίζουν τὴ συνεννόηση σὲ ὑποθέσεις πού συναρτῶνται μέ τὴν ἐθνικὴ ὑπαρξὴ μας.

Τὸ μαρτύριο τῆς πατρίδας μας μᾶς ἐπιβάλλει νά ἀποφύγουμε τὴν παλιά κατάρρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸν διχασμό, καὶ νά

ὕψωσουμε ἓνα ἀδιαπέραστο τεῖχος ἀρραγοῦς ἐνότητας καί ὁμοψυχίας, καί μέ ἀναπεπταμένη τή σημαία τῶν ἐθνικῶν δικαίων νά συνεχίσουμε τόν ἀγῶνα γιά τήν ἀναστήλωση τῆς ἐλευθερίας σέ κράτος ἐλεύθερο, ἀνεξάρτητο, ἐνωμένο καί δημοκρατικό, σέ κράτος ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, πού θά θεμελιώνεται πάνω στήν ἰσονομία καί τή δικαιοσύνη, τήν ἀγάπη, τόν διάλογο, τή συνεργασία καί τήν εἰρήνη.

Τό σημερινό μνημόσυνο συνιστᾷ ἓνα ἐγερτήριο συνειδήσεων, μιά ὑπενθύμιση καί μιά δραματική προτροπή νά ἀφήσουμε τώρα ἀμέσως τό ΕΓΩ καί νά στραφοῦμε στό ΕΜΕΙΣ τῆς πατρίδας, καί νά συνεχίσουμε τόν ἀγῶνα γιά μιά λύση δίκαιη, ἔντιμη, ἀξιοπρεπῇ, δημοκρατική, λειτουργική καί διώσιμη, πού θά συνάδει μέ τό διεθνές δίκαιο, τά ψηφίσματα τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καί τό εὐρωπαϊκό κεκτημένο, μιά λύση πού θά κατοχυρώνει πλήρως τά ἀνθρώπινα δικαιώματα Ἑλληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων, Μαρωνιτῶν, Ἀρμενίων καί Λατίνων.

Σηματωρός, πού μᾶς δείχνει τό περιεχόμενο μιᾶς μελλοντικῆς λύσης, ἀνεξάρτητα ἀπό τό περίδλημά της, εἶναι ἡ φωνή τοῦ Μακαρίου, ὅπως ἀκούστηκε στό συλλαλητήριο τῆς 20ῆς Ἰουλίου 1977. Διακήρυξε τότε ὁ Μακάριος ἀπό τήν Πλατεία Ἐλευθερίας: «*Ἡ Κύπρος ἀνήκει στό λαό της καί πρόθεσή μας εἶναι νά ἐγκαθιδρύσουμε μιά δημοκρατία ἀνεξάρτητη, ἀκέραιη, κυρίαρχη, ἀποστρατιωτικοποιημένη, μέσα στήν ὁποία νά ζοῦν εὐτυχισμένοι Ἕλληνες καί Τοῦρκοι*».

Ὁ Μακάριος εἶναι σύγχρονος καί ἐπίκαιρος. Ἡ φωτεινή μορφή του στέκεται καί σήμερα ἀνάμεσά μας ἱστορικά ἀγρυπνη, καί ἐρμηνεύει τή ζωή, καί ἀποτιμᾷ τό ἔργο μας, καί ὀριοθετεῖ μέ τή φωνή του τόν δρόμο μας.

Ὁ ἡγέτης σύμβολο, μέσα ἀπό τόν τάφο του, ἐξακολουθεῖ καί σήμερα νά συναρπάζει, νά ἐμπνέει καί νά καθοδηγεῖ. Ἐμεῖς, ἀγωνιώδεις καί ἀδέβαιες σκιές τοῦ ταραγμένου καιροῦ μας, ἄς προσεγγίσουμε τόν πανύψηλο ἐθνικό ἡγέτη μας, ὅπως παιδιά σέ πατέρα, γιά νά μᾶς θρέψει μέ δύναμη καί ὑψηλοφροσύνη, γιά νά μᾶς κάνει Ἕλληνες.

Ἀγέραστη καί ἀθάνατη ἄς εἶναι ἡ μνήμη σου, Μακάριε, ἀκα-

ταμάχητε αγωνιστή της ἐλευθερίας».

Ὁ χαιρετισμός τοῦ Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας κ. Τάσσου Παπαδόπουλου κατά τό φιλολογικό μνημόσυνο στό Πανεπιστήμιο Κύπρου ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας,
Φίλε κ. Παπούλια,

Σᾶς καλωσορίζω στήν Κύπρο καί σᾶς εὐχαριστῶ γιά τήν ἀποδοχή τῆς πρόσκλησής μας νά παραστεῖτε καί νά προσφωνήσετε τή σημερινή ἐκδήλωση γιά τά τριάντα χρόνια ἀπό τό θάνατο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καί πρώτου Προέδρου τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας Ἐθνάρχη Μακαρίου.

Σᾶς ὑποδεχόμαστε καί πάλι στήν Κύπρο, μέ τήν ἐπαναβεβαίωση τῆς ἀγάπης μας καί τῆς ἐκτίμησής μας πρὸς τό πρόσωπό σας. Θεωροῦμε τήν ἐδῶ παρουσία σας ὡς ἀπόδοση τιμῆς σέ ὅσα ὠραῖα καί μεγάλα ἐνσάρκωνε καί συμβόλιζε ὁ ἀείμνηστος Ἡγέτης μας, ἀλλά καί ὡς μιᾶ ἀκόμη ἔκφραση τῆς συνεχοῦς συμπαράστασής σας στήν ἀγωνιζόμενη Κύπρο καί στό δοκιμαζόμενο Κυπριακό Ἑλληνισμό.

Καλωσορίζω, ἐπίσης, τόν Ἑλληνα Ὑπουργό Ἐσωτερικῶν, Δημόσιας Διοίκησης καί Ἀποκέντρωσης κ. Προκόπη Παυλόπουλο καί τόν εὐχαριστῶ γιατί ἀποδέχθηκε νά εἶναι ὁ κύριος ὁμιλητής στή σημερινή ἐκδήλωση. Στό πρόσωπό του χαιρετίζουμε τήν ἔμπρακτη ἀλληλεγγύη τοῦ Πρωθυπουργοῦ καί τῆς Κυβέρνησης τῆς Ἑλλάδος στόν ἀγῶνα μας γιά ἐθνική ἐπιδίωξη καί δικαίωση.

Τιμοῦμε σήμερα τήν ἀξεθώριαστη μνήμη τοῦ μεγάλου Ἡγέτη μας τριάντα χρόνια ἀπό τό θάνατό του. Πολλά μέχρι τώρα εἰπώθηκαν καί περισσότερα γράφτηκαν γιά τό Μακάριο. Τά λόγια μποροῦν μονάχα νά ἱχνογραφήσουν τήν ἐπιδλητική μορφή του καί ἀπλῶς νά σκιαγραφήσουν τό ὑποβλητικό μεγαλεῖο του. Ἀλλά ὁ Μακάριος ἦταν καί θά παραμένει ὑπεράνω περι-

γραφῶν καί ἀξιολογήσεων.

Αὕτη εἶναι ἡ μοῖρα, τό προνόμιο καί ἡ ἀναπόφευκτη συνέπεια τῆς ἀξιωσύνης καί τοῦ ἐκτοπίσματος τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς Ἱστορίας. Τό ὕψος τους ἐμποδίζει τήν ἀνάβαση στήν κορυφή καί τό βάθος τους δυσκολεύει τήν κατάβαση στά ἄδυτα τῆς ψυχῆς τους. Ἐκεῖ πού ἡ Ἱστορία ὀλοκληρώνει τήν προσέγγιση καί τήν καταγραφή τῆς μεγάλης πορείας τοῦ Μακαρίου, τότε ἀναλαμβάνει ὁ θρύλος νά ἀφηγεῖται τή δόξα καί τή μεγαλωσύνη τοῦ ἀνθρώπου. Μιάς προσωπικότητας πού γιά τριάντα ὀλόκληρα χρόνια στάθηκε ἡ ζωντανή συνείδηση τοῦ τόπου του, ὁ ρυθμιστής τῶν παλμῶν τῆς καρδιάς τοῦ λαοῦ του, ὁ ἐρμηνευτής καί ὁ ἐκφραστής τῶν ὀνείρων καί τῶν καημῶν τῆς πατρίδας του.

Ἄν ὁ διαρκέστερος καί οὐσιαστικός τάφος τῶν νεκρῶν βρίσκεται στή μνήμη τῶν ζώντων, ἄν ἡ ἐπιβίωση τῶν τεθνεώτων μέσα στό χρόνο διασφαλίζεται ἀπό τήν αἴσθηση τῆς παρουσίας τους μέσα στή σκέψη τῶν ἀνθρώπων, ἄν ὁ θάνατος εἶναι γιά μερικούς προοίμιο ἀθανασίας, τότε σίγουρα ὁ Μακάριος εἶναι παρῶν στό χῶρο τοῦ συνειδητοῦ καί τοῦ αἰώνιου τῆς συλλογικῆς μνήμης. Γιατί, τριάντα χρόνια μετά τό τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς του, ἀνασταίνεται κάθε μέρα στή θύμηση καί στήν καρδιά τοῦ λαοῦ του καί ζωντανεύει κάθε ὥρα στούς προμαχῶνες τῆς ψυχῆς ὅλων μας γιά νά φωνάζει τή συνέχιση τοῦ ὑπερβωμῶν καί ἐστιῶν ἀγῶνα μας, μέχρι τήν τελική δικαίωση.

Μιά μεγάλη καί συγκλονιστική πορεία ὑπῆρξε ἡ ζωή τοῦ Μακαρίου. Πορεύτηκε αὕτη τή δραματική πορεία μέ πάθος καί ἀξιοπρέπεια, μέ πίστη καί μέ συνέπεια, μέ ἀποφασιστικότητα καί ἀδούλωτο πνεῦμα. Στράγγισε τήν ψυχή του ἀγωνιζόμενος γιά τήν εὐτυχία τοῦ λαοῦ του καί γιά τή δικαίωση τῆς πατρίδας του. Ἀναμετρήθηκε μέ μυθικές περίπου δυνάμεις. Καί δέν δέιλιασε. Ἀπειλήθηκε ἀπό θανάσιμους κινδύνους. Καί δέν πτοήθηκε. Βρέθηκε στό στόχαστρο ἐχθρικῶν ὀπλων. Καί δέν μετακινήθηκε. Ὁρθίος πορεύτηκε τό ναρκοθετημένο δρόμο του μέ μόνη ἀσπίδα τήν ἀγάπη τοῦ λαοῦ του. Ἄφοδος καί ἀγέρωχος προχώρησε, ἀρνούμενος νά προδώσει τίς ἀρχές του καί

νά συμβιβασθεῖ μέ τά ἀσυμβίβαστα.

Ὡς ἄνθρωπος, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος καί ὡς πολιτικός, ὁ Μακάριος ἦταν δέσμιος ἠθικῶν ἀξιῶν καί αἰχμάλωτος ὡραίων ἰδανικῶν καί ἀρχῶν. Σέ αὐτές τίς ἀξίες, τά ἰδανικά καί τίς ἀρχές παρέμεινε πιστός σ' ὁλόκληρη τή ζωή του. Ἦταν ὁ Μακάριος ἓνα συγκινητικό ἄθροισμα ἀρετῶν.

Μιά χαρισματική προσωπικότητα πού υπέβαλλε. Μιά ἐπιβλητική ἀρμονία λογισμοῦ καί ὀνείρου, πραγματικότητας καί ὁράματος. Στό ὄνομά του διεστέλλοντο τά σύνορα τῆς μικρῆς Κύπρου καί ταυτιζόταν ἡ ἴδια ἡ Κύπρος. Ὁ κατά κόσμον Μιχαήλ Μοῦσκος ἀπό τήν Παναγιά τῆς Πάφου ἀναδείχτηκε ὁ ἀνά τόν κόσμο Μακάριος, σύμβολο ἐλευθερίας καί λάδαρο ἀγῶνα.

Θυελλώδης ὑπῆρξε ἡ πορεία τοῦ Μακαρίου καί τραγικό ἦταν τό τέλος του. Πικραμένος, προδομένος καί ἀδικαίωτος ἐφυγε ἀπό τή ζωή ὁ μέγας Ἡγέτης. Τά ἄρματα τοῦ παρξικοπήματος καί τῆς Τουρκικῆς εἰσβολῆς πέρασαν πάνω καί μέσα ἀπό τήν καρδιά τοῦ Μακαρίου. Κάτω ἀπό τά συντρίμια τοῦ Προεδρικοῦ Μεγάρου καί μέσα στήν ἀπέραντη ὁδύνη τῶν σκλαβωμένων ἐδαφῶν μας θάφτηκαν τά ὄνειρα τοῦ Ἑθνάρχη καί μαζί τους οἱ χρυσές ἐλπίδες τῆς Κύπρου.

Μέσα στούς μαύρους καπνοῦς τῶν ἐρειπίων τοῦ μεγάλου χαλασμοῦ καί περικυκλωμένος ἀπό τόν ἀτέλειωτο θρῆνο τῆς καταστροφῆς, ὁ Μακάριος μέ ραγισμένη τήν καρδιά, ἀνέβηκε καί πάλι στούς προμαχῶνες τῶν τειχῶν τῆς Λευκωσίας σέ μιᾶς ἱστορικῆς σημασίας κίνηση γιά νά ἐμπνεύσει τό λαό μέ δύναμη καί ἀποφασιστικότητα τόν πλέον δύσκολο ἀγῶνα, τόν ἀγῶνα γιά τήν ἐθνική καί φυσική ἐπιδίωση τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὅμως, ἡ τραγωδία τῆς Κύπρου σήμανε τό τέλος του. Τριάντα χρόνια ἀγῶνα, τριάντα χρόνια μιᾶς συγκλονισμένης ζωῆς, τριάντα χρόνια ὀνείρων καί μόχθων, προδόθηκαν καί σταυρώθηκαν, τήν ὥρα πού ἡ Τουρκική ἡμισέλιнос ἀναρτήθηκε στό λυπημένο Πενταδάχτυλο καί στό κάμπο τῆς Μεσαορίας.

Τριάντα χρόνια ἀπό τό θάνατό του, τί μένει σήμερα ἀπό τό

Μακάριο. Μένει καί διαρκεῖ ἡ πνοή του, τό ἀγωνιστικό φρόνημά του, τό ἀδούλωτο πνεῦμά του, ὁ καθαρός λόγος του, ἡ ζωντανή μνήμη του, πού καθοδηγεῖ καί ἐμψυχώνει. Κι ἐνόσω μέσα στήν καρδιά μας ἐνοικοῦν αὐτά πού μένουν ἀπό τό Μακάριο, οἱ ἐλπίδες γιά τό καλύτερο μέλλον τοῦ τόπου μας δέν ρυτιδώνουν καί δέν ξεθωριάζουν ποτέ. "Αν ὅλοι χρωστοῦμε κάτι στό Μακάριο, ἂν ὅλοι χρωστοῦμε πολλά στήν Κύπρο, αὐτό τό κάτι καί αὐτά τά πολλά εἶναι ἡ συνέχιση τοῦ ἀγῶνα γιά τή σωτηρία τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ καθολική συστράτευση καί ἡ ἀντοχή στόν ἀγῶνα γιά τή δικαίωση τοῦ προδομένου τόπου μας καί τοῦ μεγαλομάρτυρα λαοῦ μας. "Αν ὁ σημαιοφόρος ἔπεσε, πρὶν τριάντα χρόνια, ἡ σημαία τοῦ ἀγῶνα γιά τό καλύτερο μέλλον τῆς Κύπρου δέν ὑποστέλλεται καί δέν ἀναδιπλώνεται».

Ὁ χαιρετισμός τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας κ. Καρόλου Παπούλια κατά τό φιλολογικό μνημόσυνο στό Πανεπιστήμιο Κύπρου ἔχεις ὥς ἔπεται:

«Τό μνημόσυνο γιά τόν Ἐθνάρχη Μακάριο εἶναι ἡ νίκη τῆς μνήμης κατά τῆς λήθης καί ἡ στεντόρεια φωνή γιά τή συνέχιση τοῦ ἀγῶνα ἐνάντια στή συνεχιζόμενη κατοχή τῆς Κύπρου.

Ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος ὑπῆρξε κορυφαία μορφή τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μιά φυσιογνωμία παγκόσμιας ἀκτινοβολίας καί σεβασμοῦ, πού εἶχε τό προνόμιο καί τό ἱστορικό φορτίο νά ὀδηγήσει τήν Κύπρο στήν ἀνεξαρτησία. Εἶχε, ὅμως, καί τό θάρρος νά ἀντισταθεῖ σέ σχέδια διχοτομικά, συνωμοσίες, διπλωματικές ἱντριγκες, ἀνυπέρβλητες δυσκολίες καί σχέδια ὑπονόμευσης.

Στίς 28 Ἰουνίου τοῦ 1953, στήν ἐκκλησία τῆς Φανερωμένης, σήκωσε τό λάδαρο τῆς ἐπανάστασης κατά τῆς ἀποικιοκρατίας, στέλνοντας ἀγωνιστικό μήνυμα πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις: «Ἀλλάξαν οἱ καιροί καί οἱ ἀντιλήψεις. Ἀπέθανε καί ἐτάφη ἡ θάρδαρος ἀντίληψις ὅτι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται διὰ νά εἶναι ἄλλοι ἐλεύθεροι καί ἄλλοι νά εἶναι δοῦλοι. Ἐξύπνησαν οἱ δοῦλοι λαοί καί συντριβούν μέ ὀρμήν τάς δουλικὰς ἀλύσεις».

Οἱ ἄλυσίδες ἔσπασαν. Ἀλλά ἡ πορεία γιὰ τήν οἰκοδόμηση τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους ἦταν δύσκολη. Ὁ Μακάριος στάθηκε μπροστά καί δίπλα ἀπό τό λαό του, ὅταν τά σχέδια τῆς διχοτόμησης τοῦ νησιοῦ προωθοῦνταν μέ μέθοδο καί ἐπιμονή. Ἔδωσε μάχες, ἀντιμετώπισε τίς προσπάθειες ὑπονόμευσης ἀπό τήν ἐλληνόφωνη χούντα καί τούς ἐδῶ συνεργάτες της.

Τό ἔγκλημα κατά τῆς Κύπρου, τόν Ἰούλιο τοῦ 1974, παραμένει ἀνοικτή πληγή. Ὁ Μακάριος ἀντιμετώπισε τή συμφορὰ ὀρθιος καί μέ σθένος ἀταλάντευτο.

Ἡ κατοχή συνεχίζεται, ὅπως καί οἱ συνέπειές της. Ὁ Μακάριος εἶχε προβλέψει καί λίγο πρὶν πεθάνει εἶχε ἀναφερθεῖ στόν μακροχρόνιο ἀγῶνα πού θά ἀκολουθοῦσε. Σήκωσε τό βάρος τοῦ πρώτου ἱστορικοῦ συμβιβασμοῦ τό 1977 μέ τίς συμφωνίες ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Δέν εἶχε, ὅμως, αὐταπάτες καί εἶχε διακηρύξει στό ἀντικατοχικό συλλαλητήριο, δεκατρεῖς ἡμέρες πρὶν ἀπό τό θάνατό του, τή συνέχιση τοῦ ἀγῶνα. Ἀπευθυνόμενος στό λαό, κατέθεσε τήν πολιτική του διαθήκη: «Ἀνεξαρτήτως χρόνου καί ἀνεξαρτήτως θυσιῶν, μέχρι τῆς φυγῆς τοῦ Τούρκου ἐπιδρομέα ἀπό τά χώματά σου, μέχρι τῆς νίκης τοῦ δικαίου σου. Καί τό δίκαιό σου θά νικήση».

Τό δίκαιο τοῦ νησιοῦ δέν νίκησε ἀκόμη. Ἡ Κύπρος εἶναι σήμερα κράτος - μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως καί ἀπό τήν 1η Ἰανουαρίου θά ἐνταχθεῖ στήν εὐρωζώνη. Ἐχει κάνει σημαντικά βήματα μπροστά, στό δρόμο πού χάραξε ὁ Ἐθνάρχης Μακάριος. Αὐτά τά βήματα προόδου, ὅμως, ἔχουν ἓνα ὀδυνηρό κενό. Τό κενό πού δημιουργεῖ ἡ στρατιωτική κατοχή τμήματος τῆς χώρας ἀπό τήν Τουρκία. Ἀπό τήν Τουρκία, ἡ ὁποία ἐπιμένει στόν ἀδιέξοδο δρόμο τῆς παραβίασης τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Ἀπό τήν Τουρκία ἡ ὁποία ἐπιδιώκει στρατηγικά νά ἐνταχθεῖ στήν Εὐρωπαϊκή Ἑνωση, ἀλλά καί ἐπιμένει νά διατηρεῖ κατοχικά στρατεύματα στήν Κύπρο. Αὕτη τήν παραδοξότητα δέν πρόκειται νά τή δεχθοῦμε καί καλοῦμε καί τούς ἐταίρους μας στήν Ἑνωση νά μή τήν ἀνεχθοῦν. Δίνουμε χέρι βοηθείας στήν Τουρκία γιὰ νά προχωρήσει στήν ἐνταξιακή της πορεία. Ὅχι, ὅμως, μέ τούς δικούς της ὅρους, ἀλλά μέ τούς ὅρους τῆς διε-

θνοῦς κοινότητας καί στή βάση τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀρχῶν. Ἡ Κύπρος καί ἡ Ἑλλάδα εἶναι μέλη τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης. Ἡ Τουρκία ἐπιθυμεῖ νά καταστεῖ μέλος αὐτῆς τῆς οἰκογένειας. Συνεπῶς, ἔχουμε μπροστά μας μία σημαντική συγκυρία πρὸς ἀξιοποίηση, γιὰ νά λυθεῖ τό Κυπριακό μέ βάση τίς ἀρχές τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καί τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσης, μέ σεβασμό στά ἀνθρώπινα δικαιώματα Ἑλληνοκυπρίων καί Τουρκοκυπρίων. Αὐτή ἡ πορεία εἶναι μονόδρομος, δέν ὑπάρχει ἄλλη κατεύθυνση νά ἀκολουθήσουμε.

Αὐτό ἤθελε ὁ Μακάριος, αὐτή εἶναι ἡ διαθήκη πού ἄφησε στό λαό του».

Ἡ ὁμιλία τοῦ Ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν, Δημόσιας Διοίκησης καί Ἀποκέντρωσης τῆς Ἑλλάδος Καθηγητῆ κ. Προκόπη Παυλόπουλου κατὰ τό φιλολογικό μνημόσυνο στό Πανεπιστήμιο Κύπρου εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας,

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας,

Ἀποτελεῖ γιὰ μένα, ταπεινό προσκυνητή γιὰ ἄλλη μιά φορὰ τοῦ ἱεροῦ Τόπου τῆς Κύπρου, μεγάλη τιμή ν' ἀπευθύνω αὐτήν τήν ἐπιμνημόσυνη προσλαλιά, μέσα μάλιστα στόν οἶκεό μου χῶρο τοῦ Πανεπιστημίου Κύπρου, ὡς ἐλάχιστο ἐπιτύμβιο ἀφιέρωμα στή μνήμη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Πᾶνε 30, κιόλας, χρόνια ἀπό τότε πού ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ὁ Γ' ἔκλεισε τὰ μάτια καί παρέδωσε τό πνεῦμα στό μαρτυρικό Νησί του καί κοιμᾶται - θαρρῶ μέ ἀνήσυχη πάντα τήν ψυχή του, ὡς τήν τελική δικαίωση - ἐκεῖ ψηλά στό Θρόνο, στίς βουνοκορφές τοῦ Κύκκου.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος πέρασε στήν ἄλλη, τήν αἰώνια ζωή. Καθένας, ὅμως, νοιώθει πῶς ὑπάρχει συνεχῶς ἀνάμεσά μας ὡς πνεῦμα, ὡς σύμβολο. Καί τοῦτο, γιατί σπάνια, στή σύγχρονη τουλάχιστον ἱστορία, Ἡγέτης δέθηκε τόσο στενά καί τό-

σο διαχρονικά, «λόγω καί ἔργω», μέ τήν πορεία - τό παρόν καί τό μέλλον - τοῦ Λαοῦ του, ὅσο ὁ Μακάριος μέ τήν μαρτυρική Κύπρο καί τόν Λαό της.

Κύπρος, ὅπου, κατά τόν Εὐριπίδη (Ἑλένη, 148 - 149), ὁ Ἀπόλλων «ἐθέσπισεν οἰκεῖν» τόν Τεῦκρο τόν Τελαμώνιο. Κύπρος, «ἐνθα Τεῦκρος ἀπάρχει ὁ Τελαμωνιάδας», ὅπως ὑμνεῖ ὁ Πίνδαρος (Νεμεονίκαι, 4, 46-47). Κύπρος, ἡ πάντα ἑλληνική, ἡ στεφανωμένη μέ τόν κότινο τοῦ ἱλαροῦ φωτός καί περιβεβλημένη τήν ἐσθῆτα τοῦ ἀνέσπερου κάλλους, ὅπως μαρτυροῦν ἀδιάψευστα ἄνθρωποι καί σπίτια στίς ἀμμουδιές τοῦ Ὀμήρου. Κύπρος, πού τήν ἑλληνικότητά της ἐπιβουλεύθηκαν ἡ ἀμφισβήτησαν μόνον ἐκεῖνοι οἱ ἀνιστόρητοι καί ἀδίστακτοι πού τήν κοίταξαν μέ φθόνο ἢ τήν πόθησαν μέ ἰδιοτέλεια.

Σ' αὐτή τήν Κύπρο, πού καί τώρα ἀκόμη ματώνει, γεννήθηκε, ἔζησε καί πέθανε ὁ Μακάριος. Τό φῶς τῆς ζωῆς τό ἀντίκρουσε στίς 13 Αὐγούστου 1913, στό χωριό Παναγιά τῆς ἐπαρχίας Πάφου, ἀπό γονεῖς ταπεινούς μά γενναίους, δεμένους μέ τή γῆ τους καί τίς παραδόσεις τους.

Ἔτσι καθῶς γιά τούς φτωχοῦς τῆς ἐποχῆς τά γράμματα στεγάζονταν τότε στίς ἐκκλησιές, ὁ Μακάριος συνδύασε τήν πρώτη του μόρφωση μέ τήν ἐκκλησιαστική μύηση. Ἡ ἱερατική του διαδρομή εἶχε ὡς ἀφετηρία τό Διάκονο «Μακάριο Κυκκώτη», τό 1938. Ὡς μεγάλο σταθμό εἶχε τήν ἀνάρρησή του στόν Μητροπολιτικό Θρόνο Κιτίου, τό 1948. Καί ὡς ἐπιστέγασμα, τήν ἐκλογή του, ἀπό τήν Ἐθναρχοῦσα Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, σέ Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου, δύο χρόνια ἀργότερα, τό 1950. Καί ἐπειδή οἱ κατακτητικές συνθήκες ζωῆς τοῦ ἀδούλωτου Κυπριακοῦ Λαοῦ ἔδιναν, ἐκ τῶν πραγμάτων, στό ἀρχιεπισκοπικό ἀξίωμα καί λαϊκές ἡγετικές διαστάσεις, ὁ Μακάριος ἀναδείχθηκε, νομοτελειακά, σέ Ἐθνάρχη καί πολιτικό ταγό τοῦ Λαοῦ του.

Γιά νά γίνει βέβαια αὐτό ἀπτό ἱστορικά δέν ἔφθανε μόνο τό ἀνώτατο θρησκευτικό ἀξίωμα. Ποτέ, ἄλλωστε, κάποιο ἀξίωμα δέν ἀνέδειξε ἀπό μόνο του τόν κάτοχό του. Ὁ Μακάριος ἔφερε - κι αὐτό φαίνεται ἀπό τά πρῶτα βήματα τῆς ὅλης πορείας του

- τή «σφραγίδα τῆς δωρεᾶς».

Ἐλεύθερο, ἀπό τή φύση του, πνεῦμα, μέ ἀνοιχτούς ὀρίζοντες καί ἀσυνήθιστη ὀξυδέρκεια, ἀσυμδίδαστος ἀντίπαλος τῆς μετριότητας, γεννημένος νά πιάνει τό σφυγμό τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, πῆρε τό δρόμο τῆς κορυφῆς. Ἡ ψυχὴ του σμιλεύθηκε καί διαμορφώθηκε μέσα στήν ἀντάρα καί στό αἷμα τῆς ἀποικιοκρατικῆς δουλείας καί στό βάρος τῆς, ἐν πολλοῖς, μεθοδευμένης καί ἀδίστακτα ὑποκινούμενης ἔξωθεν τουρκικῆς ἐπιβουλῆς.

Σ' αὐτό τό κλῖμα, σ' αὐτή τήν ἀτμόσφαιρα κάτω ἀπό τό πετραχήλι τοῦ κληρικοῦ, ὁ Μακάριος σκέπασε, μαζί μέ τήν ἐξομολόγηση, καί τίς ἀγωνίες, ἀλλά καί τίς ἐλπίδες ἑνός Λαοῦ. Τίς σκέπασε μέ ὁδύνη, καρτερία, ἀλλά, πρωτίστως, μέ ἀπαράμιλλη γενναιότητα, ἔχοντας νά παλέψει ταυτόχρονα μέ τίς πικρές ἐμπειρίες τῆς ἐξορίας, τῆς διαρκοῦς ἐπιβουλῆς τοῦ κατακτητῆ καί τῆς μικρόνοιας τοῦ ἐσωτερικοῦ σπαραγμοῦ. Κατά τό Σεφέρη, πού τόσο ἀγάπησε τό νησί, τό τοπίο καί τούς ἀνθρώπους, ἡ Κύπρος καί ὁ Μακάριος ἔπρεπε ν' ἀντέξουν «**αἰῶνες φαρμάκι - γενιές φαρμάκι**» («Οἱ Γάτες τ' Ἦ Αἰ Νικόλα»).

Ὑπό τά δεδομένα αὐτά ἦλθε ὡς φυσική συνέπεια τό γεγονός ὅτι ἡ λαϊκὴ ἐτυμηγορία, μέ ἀσυνήθιστα μεγάλη πλειοψηφία, στίς πρῶτες προεδρικές ἐκλογές τοῦ 1959, ἐξέλεξε τόν Μακάριο πρῶτο Πρόεδρο τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας. Καί μάλιστα ἀπέναντι σ' ἄλλους, καθ' ὅλα ἄξιους καί ἐμπειρους ἐκπροσώπους τῆς κυπριακῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἦταν ἡ διαίσθηση καί τό ὄραμα τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ πού ἀνέδειξαν τήν ἐκλογή αὐτή σέ μιὰ μορφή ἐθνικῆς νομοτέλειας.

Ὅταν ἔκρινε ἱστορικά ὅτι τό ὄραμα τῆς Ἑνωσης μέ τήν Ἑλλάδα - γιὰ τό ὅποιο ἀγωνίσθηκε ἀνυπόκριτα, «**μέ τόση φρόνηση καί τόσο κόπο**» κατά τήν ποιητικὴ ἔκφραση - ἔσβησε γιὰ λόγους πέρα ἀπὸ τή θέλησή του καί πέρα ἀπὸ τίς προσδοκίες τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ, ὁ Μακάριος, συνδυάζοντας ὑποδειγματικά τίς ἰδιότητες τοῦ πραγματικοῦ Ἠγέτη καί τοῦ δημοκρατικοῦ Πολιτικοῦ, προσανατόλισε σταθερά τήν πορεία τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ πρὸς τή διασφάλιση τῆς ἀκεραιότητάς καί τήν

ἐγγύηση τῆς ἐνότητας τῆς νεότευκτης Κυπριακῆς Δημοκρατίας.

Στόν τιτάνιο καί μοναχικό αὐτόν ἀγῶνα ἀφιέρωσε ὅλη τήν ὑπόλοιπη ζωή του. Καί ὁ δρόμος ἦταν μακρὺς καί τραχύς. Τό δρόμο αὐτόν θά μποροῦσαν νά περιγράψουν γλαφυρά καί ἀντιπροσωπευτικά καί πάλι οἱ στόχοι τοῦ Γιώργου Σεφέρη (Μυκῆνες, Β΄):

**«Βουλιάζει ὅποιος σηκώνει τίς μεγάλες πέτρες·
τοῦτες τίς πέτρες τίς ἐσήκωσα ὅσο βάσταξα·
τοῦτες τίς πέτρες τίς ἀγάπησα ὅσο βάσταξα·
τοῦτες τίς πέτρες, τή μοῖρα μου.
Πληγωμένος ἀπό τό δικό μου χῶμα,
τυραννισμένος ἀπό τό δικό μου πουκάμισο,
καταδικασμένος ἀπό τοὺς δικούς μου θεούς,
τοῦτες τίς πέτρες».**

Μόνο πού ὁ Μακάριος, ὑπερβαίνοντας πολλές φορές τὰ συνήθη ὅρια τοῦ ἀνθρώπου, σήκωσε **«τίς μεγάλες πέτρες»**, ἀλλά δέν δούλιαξε. Στάθηκε ὀρθιος ὡς τήν ὕστατη στιγμή. Ἀνέδθηκε τό Γολγοθὰ του, μέ αὐταπάρνηση, ἀλλά καί μέ καρτερία. Τὰ μάτια του εἶδαν πολλά. Ἡ καρδιά του μάτωνε ἀδιάκοπα. Προχώρησε, ὅμως, πάντα σφίγγοντας τήν ψυχή του μέ τό ζωνάρι τοῦ χρέους.

Μέ τὰ σημάδια του ὁ Θεός ἔδειξε πῶς τόν ἀγάπησε. Αὐτός, τελικά, ἀποφάσισε γιά τόν Μακάριο. Τρεῖς φορές, τουλάχιστον, οἱ ἄνθρωποι - καί, δυστυχῶς, οἱ «δικοί του» - προσπάθησαν, μάταια, νά τοῦ ἀφαιρέσουν τή ζωή. Πρῶτα στίς 8 Μαρτίου τοῦ 1970, καθὼς πετοῦσε μέ ἐλικόπτερο πρὸς τό Μοναστήρι τοῦ Μαχαιρᾶ γιά τό μνημόσυνο τοῦ ἥρωα Γρηγόρη Αὔξεντίου. Ὑστερα, στίς 7 Ὀκτωβρίου τοῦ 1973, στό δρόμο τῆς Ἀμμοχώστου κατά τόν Ἅγιο Σέργιο. Καί, τέλος, κατά τό προδοτικό πραξικόπημα τῆς 15ης Ἰουλίου 1974. Τότε πού τό ἐθνικό ἔγκλημα, ἐκτός ἀπό τίς τραγικές ἐμφύλιες διαστάσεις καί ἐπιπτώσεις του, ἔδωσε καί πρόσχημα σ' ἐκείνους πού πάντα παραμονεύουν, γιά νά ποτισθεῖ ἡ γῆ τῆς Κύπρου μέ ποτάμι νέου

αἵματος καί ν' ἀνοίξει ἡ ἐφιαλτική κερκόπορτα γιά τόν ἄλλο κατακτητή, πού, ὥς τώρα, δυναστεύει, δυστυχῶς, τό στέρνο της.

Ὁ Θεός πῆρε - καί τόν πῆρε νωρίς, ὅπως ἐκείνους πού ἀγαπάει, καθὼς εἶπα - τόν Μακάριο κατὰ τό θέλημά Του καί ὄχι ὅταν ἄνθρωποι τό ἐπιδίωξαν. Καί οἱ βουλές τοῦ Ὑψίστου εἶναι ἄγνωστες. Δύο φράσεις μποροῦν - ὅσο γίνεται - νά συνοψίσουν τό γενικότερο συναίσθημα καί τή λαϊκή ψυχή, κατὰ τήν ἐκδημία του ἀπ' αὐτόν τόν κόσμο, στίς 3 Αὐγούστου τοῦ 1977. Ἐκείνη τοῦ τότε Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Τσάτσου: **«Τό λάθος σου εἶναι ὅτι σέ χάσαμε»**. Καί ἡ ἄλλη, πιό ἀνθρώπινη, σημάδι θαθύτατου πόνου, ἀλλά καί ὕστατη καί ὕψιστη ἀναγνώριση, ὁ σπαραγμός μᾶς ἀπλῆς γυναικας τῆς Κύπρου κατὰ τή μεταφορά τῆς σεπτῆς σοροῦ του στήν ἐκκλησία τοῦ Ἀἰ Γιάννη: **«Καί τώρα ποῦ θ' ἀκουμπήσουμε;»**

Ὁ Μακάριος ἔφυγε ἀπό τή ζωή σέ μιά στιγμή πού ἡ ἀγωνία τῆς Κύπρου καί τοῦ Λαοῦ της κορυφωνόταν. Ὅμως ἡ μεγάλη προσφορά καί κληρονομιά τοῦ πολιτικοῦ καί πνευματικοῦ Ἠγέτη ἦταν ὅτι εἶχε ἤδη χαράξει τό δρόμο. Καί μάλιστα χωρίς γυρισμό. Ὁ τιμονιέρης εἶχε δώσει πιά τήν ὀριστική γραμμή: Ἀσίγαστη καί ἀσυμβίβαστη πορεία πρὸς τήν ἀνεξαρτησία καί τήν ἀκεραιότητα τῆς Κύπρου, χωρίς προϋποθέσεις, χωρίς συμβιβασμούς καί, κυρίως, χωρίς ἐκπτώσεις.

Καί ἡ γραμμή αὐτή, δομημένη σέ στέρεο ἱστορικό ἔδαφος καί ποτισμένη μέ ἄφθονο αἶμα ἱερό, δέν ἄφηνε καί δέν ἀφήνει περιθώριο γιά τούς λιπόψυχους, τούς μεμψίμοιρους καί τούς σκεπτικιστές, καθὼς καί γιά ἐκείνους πού στό ὄνομα ἑνός ψευδεπίγραφου «ρεαλισμοῦ» θαφτίζουν τήν ἀτακτη ὑποχώρηση «προσαρμογή στά νέα δεδομένα». Ἰδίως, ὅμως, ἔστειλε παντοῦ τό μήνυμα ὅτι ἡ δικαίωση ἑνός Λαοῦ δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἔκταση τοῦ ἐδάφους πού ζεῖ οὔτε ἀπό τόν ἀριθμό ἐκείνων πού ἀγωνίζονται, ἀλλά ἀπό τή δύναμη τῆς ψυχῆς του καί τήν ἀδιάλειπτη ἀφοσίωσή του στό Δίκαιο καί στή Δημοκρατία.

Ὁ Μακάριος, τούτη τή στιγμή, ἀπό ἐκεῖ πού μᾶς παρακο-

λουθεῖ καί μᾶς νοιώθει, μπορεῖ νά αἰσθάνεται μεταθανατίως, ἔστω καί ἐν μέρει, δικαιωμένος γιά τρεῖς, τουλάχιστον, λόγους.

– **Πρῶτον**, ὁ Λαός τῆς Κύπρου, πέρα καί ἔξω ἀπό ἐπιμέρους πολιτικές διαφορές, στίς κρίσιμες στιγμές διάλεξε τό δρόμο τοῦ ἐθνικοῦ χρέους καί τῆς ἀρραγοῦς ἐνότητας. Καί καθοδήγησε τοὺς ταγούς του, μέ τό ἀλάθητο ἐνστικτο ἐκείνου πού ἀγωνίζεται μέ πάθος γιά τό δίκιο του, νά ποῦν, κατά πῶς ἔκρινε κάθε φορά, γιά λογαριασμό του τό μεγάλο ναί ἢ - καί ἰδίως - τό μεγάλο ὄχι.

– **Δεύτερον**, οἱ ἐπίγονοι τοῦ Μακαρίου στήν ἡγεσία τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στάθηκαν καί στέκονται, ἰδίως ὅταν οἱ καιροί τό ἀπαιτοῦν, ἄξιοι τῆς Πατρίδας. Καί εἶναι γιά ὅλους μας μιὰ πρωτόγνωρη ἐμπειρία νά τοὺς παρακολουθοῦμε καθώς σέ στιγμές πού ἐπιβάλλεται ἱστορικά, ἀφήνουν στήν ἄκρη πολιτικά δόγματα καί κομματικά πιστεύω γιά νά πάρουν ἀπό κοινοῦ ἀποφάσεις, οἱ ὁποῖες μόνο μέ ἐνότητα εἶναι δυνατόν νά ἀποδώσουν καί νά ὁδηγήσουν τήν Κύπρο στήν τελική τῆς δικαίωση.

– **Τρίτον**, Κύπρος καί Ἑλλάδα, Ἑλλάδα καί Κύπρος πορεύονται ἀπό κοινοῦ, μέ μιὰ συμπαγή ὁμοψυχία πού στό παρελθόν ἦταν πολλές φορές ἰδεατό ζητούμενο, στόν ἀνήφορο τῆς διεθνούς καί, ἰδίως, τῆς εὐρωπαϊκῆς προοπτικῆς. Καί εἶναι ἡ εἰκόνα καί ἡ πραγματικότητα αὕτη πού κάνει πιό μεστή καί πιό λαμπερή τή φωτιά τῆς ἐλπίδας - τή βεβαιότητα πιά θά ἔλεγα -, ὅτι ἡ Κύπρος καί ὁ Λαός τῆς θ' ἀνταμώσουν σύντομα τό ἱστορικό πεπρωμένο τους, στήν Εὐρώπη καί στόν κόσμο ὁλόκληρο.

Ἀκριβῶς γιά τόν λόγο αὐτόν τό 30ό μνημόσυνο γιά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο μᾶς δίνει τή δυνατότητα νά τό δοῦμε ὡς μιὰ ἱστορική συγκυρία, προκειμένου νά ἐκπέμψουν οἱ Λαοί καί οἱ Ἑγεσίες τῶν δύο Χωρῶν μας, πού διαμορφώνουν - καί θά διαμορφώνουν ἀδιάκοπα πιά - τό ἴδιο ἐθνικό κουκούλι, ἓνα διπλό ἠχηρό μήνυμα:

Πρῶτον, πρὸς τή διεθνή Κοινότητα καί τοὺς Ὄργανισμούς της, καί ἰδιαίτερα τόν Ο.Η.Ε.: "Ὅτι, μέ ἀφορμή τήν πικρή ἐμπει-

ρία της Κύπρου, δέν νοοῦνται «**συμβιβασμοί**», οἱ ὅποιοι δυναμιτίζουν τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τοῦ διεθνοῦς δικαίου. Καί συνιστᾷ μέγιστη ὑποκρισία ἀπό τή μιὰ πλευρά νά διακηρύσσεις παντοῦ τήν ἀνάγκη τήρησης τῆς διεθνοῦς νομιμότητας - ὡς καί νά εὐλογεῖς ἢ καί νά ὀργανώνεις ἀκόμη ἐπεμβάσεις στό ὄνομά της - καί ἀπό τήν ἄλλη ν' ἀνέχεσαι ἐπιλεκτικά καί τήν καταπάτηση στοιχειωδῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου καί τήν προκλητική περιφρόνηση σαφῶν ἀποφάσεων τῶν Διεθνῶν Ὁργανισμῶν. Ὅσο ἡ Διεθνὴς Κοινότητα παρακολουθεῖ παθητικά τό δράμα τῆς Κύπρου, ἰδίως δέ ὅσο ἐπιμένει - ἀπό πρόθεση ἢ ἀμνηχανία, δέν ἔχει τόσο σημασία - νά ἐπινοεῖ θνησιγενῇ ὑβρίδια κρατικῆς ὑπόστασης, τὰ ὅποια θά ὀδηγοῦσαν μαθηματικά στήν ἀποδιοργάνωση τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας - καί τὰ ὅποια οὐδέποτε πρόκειται νά γίνουν δεκτά - τόσο περισσότερο ἀπομειώνει τήν κανονιστική ἰσχὺ τῆς ἔννομης τάξης. Καί, τό κρισιμότερο, τόσο περισσότερο ὑποτιμᾷ τήν ἴδια της τήν ἀξιοπιστία καί τό κύρος της.

Δεύτερον, πρὸς τήν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση: Ὅτι ἡ πορεία πρὸς τήν ὀλοκλήρωσή της ξεκινάει καί προκύπτει, πρωτίστως, ἀπό τόν σεβασμὸ τῆς ἰσοτιμίας τῆς ὑπόστασης, ἀλλὰ καί τῆς κοινῆς προσπάθειας ὅλων, ἀνεξαιρέτως, τῶν μελῶν της, χωρὶς διαφοροποιήσεις ἀνάλογα μέ τό μέγεθος τοῦ ἐδάφους τους καί τοῦ πληθυσμοῦ τους. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κάθε περαιτέρω ἐνοχλή τῆς παρουσίας δυνάμεων κατοχῆς στήν Κύπρο, κάθε πέτρα τειχῶν διαχωρισμοῦ πού σχίζουν τό βασανισμένο κορμί της, εἶναι πιά ἀφενὸς μιὰ χαίνουσα πληγὴ γιὰ τό ἴδιο τό εὐρωπαϊκό κεκτημένο. Ἀλλὰ καί, ἀφετέρου, μιὰ ἀκόμη ἐπώδυνη πηγὴ δημοκρατικοῦ ἐλλείμματος γιὰ τό εὐρωπαϊκὸ οἰκοδόμημα στό σύνολό του.

Καί κάτι ἀκόμη τελευταῖο, ἀλλὰ, ἴσως, πῶς σημαντικόν: Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση, μέ τίς ἀξίες καί τίς ἀρχές πού ἐκπροσωπεῖ - ἢ πρέπει νά ἐκπροσωπεῖ - σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο καί τό δημοκρατικό φρόνημα, τό ὅποιο, κατὰ τήν ἴδια τήν ἱστορία της, πρέπει διαχρονικά νά ἐκφράζει καί νά ὑπηρετεῖ, ὀφείλει νά ξεκαθαρίσει, *urbi et orbi* καί ἐμπράκτως, σέ ὅλους ἐκείνους πού φιλοδοξοῦν νά καταλήξουν στοὺς κόλπους της καί τοῦτο: Ὅτι

ὁ δρόμος πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση περνάει μέσα ἀπὸ τὸν πλήρη σεβασμὸ καὶ τὴν ἄνευ ὅρων ἀναγνώριση κάθε μέλους της. Ὑποδιαφορετική ἐκδοχή τὸ κάθε πλῆγμα κατὰ τοῦ κύρους ἑνὸς κράτους - μέλους εἶναι πλῆγμα κατὰ τῆς ἴδιας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἑνώσεως καὶ σημάδι παρακμῆς τῆς πορείας πρὸς τὴν θεσμικὴ καὶ πολιτικὴ ὁλοκλήρωσή της.

Ὑπομὸς ἐπιτραπεί νὰ καταλήξω λέγοντας ὅτι αὐτὴ ἡ αὐτο-νόητη κατακλείδα εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ πιὸ προσήκουσα ἐπιμνημόσυνη δέηση πού μποροῦμε ν' ἀναπέμψουμε σήμε-ρα, κατὰ τὸ 30ό μνημόσυνο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, τι-μώντας, μέ τὸν τρόπο αὐτόν, καθὼς τοῦ ἀρμόζει, καὶ τὴ μνήμη του καὶ τὸ παράδειγμά του.

Αἰωνία ἡ μνήμη του!

Ζήτω ἡ μία, ἑνιαία καὶ ἀδιαίρετη Κυπριακὴ Δημοκρατία!».